

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy Pavla Šámala a soudců Josefa Fialy a Jana Filipa (soudce zpravodaje) o ústavní stížnosti stěžovatele **J. G.**, zastoupeného JUDr. Janou Kašpárkovou, advokátkou, sídlem Rokycanova 809/1c, Olomouc, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2020 č. j. 30 Cdo 348/2020-190 a výrokům I a III rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 15. října 2019 č. j. 20 Co 265/2016-164, za účasti **Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Hradci Králové**, jako účastníků řízení, a **České republiky – Ministerstva spravedlnosti**, sídlem Vyšehradská 427/16, Praha 2 – Nové Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2020 č. j. 30 Cdo 348/2020-190 a výroky I a III rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 15. října 2019 č. j. 20 Co 265/2016-164 byla porušena práva stěžovatele podle čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2020 č. j. 30 Cdo 348/2020-190 a rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 15. října 2019 č. j. 20 Co 265/2016-164 ve výrocích I a III se ruší.

III. Návrh na náhradu nákladů řízení se odmítá.

Odůvodnění

I.

Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů s tvrzením, že jimi došlo k porušení jeho ústavních práv vyplývajících z čl. 11 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a 3, čl. 37 odst. 2 a 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). V ústavní stížnosti stěžovatel navrhl, aby Ústavní soud uložil Krajskému soudu v Hradci Králové (dále jen „krajský soud“) povinnost nahradit stěžovateli náklady řízení před Ústavním soudem.

2. Ze spisu Okresního soudu v Hradci Králové (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 17 C 59/2016 se podává, že dne 3. 6. 2015 podal stěžovatel žalobu proti vedlejší účastnici na zaplacení částky 306 523 Kč s příslušenstvím, která měla představovat

náhradu nemajetkové újmy vzniklé nepřiměřenou délkou soudního řízení podle § 13 odst. 1 a § 31a zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“). Stěžovatel byl v procesním postavení poškozeného (investoval 163 000 Kč do podílových fondů obviněných) z trestní věci vedené proti V. M. a Mgr. P. D. pro podezření ze spáchání trestného činu podvodu, a to od 16. 3. 1998 až do pravomocného skončení věci dne 16. 7. 2014. V. M. byl pravomocně odsouzen (jako uprchlý) a byla mu uložena povinnosti nahradit stěžovateli škodu ve výši 113 600 Kč, zatímco trestní stíhání Mgr. P. D. bylo zastaveno z důvodu amnestie prezidenta republiky. Stěžovatel tak byl podle žaloby nucen vést proti oběma občanskoprávní řízení. Přitom poukázal na svůj zvýšený zájem na tomto řízení, daný jednak výrazně odlišnou hodnotou peněz v roce 1997 a zejména svým vysokým věkem.

3. Stěžovatel se s žádostí o zadostiučinění za průtahy v řízení obrátil na vedlejší účastnici, která ve svém stanovisku dospěla k závěru, že stěžovatel má nárok na zadostiučinění ve výši 145 Kč. Vedlejší účastnice dospěla k základnímu odškodnění ve výši 306 666,64 Kč, které zkrátila na 0,05 % kvůli abnormálně vysokému počtu 21 114 poškozených v daném trestním řízení. Tento svůj postoj zopakovala vedlejší účastnice rovněž ve vyjádření k žalobě.

4. O žalobě rozhodl okresní soud rozsudkem ze dne 20. 5. 2016 č. j. 17 C 59/2016-64. Vyšel z toho, že stěžovatel byl v základu nároku úspěšný. Rozhodl proto tak, že vedlejší účastnice je povinna stěžovateli zaplatit částku 39 848 Kč s příslušenstvím (výrok I), přičemž ve zbytku se žaloba zamítá (výrok II). Dále jí byla uložena povinnost zaplatit stěžovateli náhradu nákladů řízení ve výši 20 054 Kč (výrok III). Trestní řízení trvalo 16 let a 4 měsíce. To je podle soudu doba sice nepřiměřená, avšak nikoliv zásadně. Šlo o skutkově velmi složitou věc, a to zejména vzhledem k abnormálně vysokému počtu poškozených a vysoké škodě. Přesto dospěl okresní soud k závěru, že způsobenou újmu je nutné odškodnit finančně. V souladu se stanoviskem Nejvyššího soudu sp. zn. Cpjn 206/2010 stanovil základní částku odškodnění na 306 523 Kč, kterou bylo třeba vzhledem k okolnostem případu upravit a ponížít. O 20 % okresní soud částku ponížil z důvodu počtu soudů, které se věcí zabývaly. Předmět řízení byl mimořádně obtížný a pochybení soudů nelze shledat ze strany jejich funkční nadřízenosti (sc. vracení věci k doplňování a novému projednání), stejně tak nedocházelo k průtahům z důvodu jejich dlouhé nečinnosti. O dalších 47 % soud ponížil částku vzhledem k vysoké obtížnosti vedení trestního řízení, v němž bylo třeba provést rozsáhlé dokazování zejména kvůli vysokému počtu poškozených a vysoké škodě. Samotný rozsudek nalézacího soudu měl 4 356 stran. Situaci dále zkomplikovala skutečnost, že obviněný V. M. uprchl a od roku 1998 tak bylo trestní řízení částečně vedeno proti uprchlému. Konečně soud hodnotil význam řízení pro stěžovatele. Ten se rozhodl v nepřiměřeně dlouhém trestním řízení setrvat, ačkoliv mu právní řád umožňoval (spolu s dalšími poškozenými) zahájit občanskoprávní řízení k vymožení náhrady škody. Poškození byli zastoupeni obecným zmocněncem JUDr. Rožnovským, a tedy mohli samostatně nebo společně odvíjet svůj postup od jeho odborných rad. Předmětem řízení bylo „pouze“ finanční plnění, neboť stěžovatel nebyl poškozen na životě, zdraví či jiných osobnostních právech. Z uvedených důvodů ponížil okresní soud uvedenou částku o dalších 20 %. Ponížení částky pod 50 % je podle soudu sice výjimečné, avšak ospravedlněné zvláštními okolnostmi tohoto

případu. Konečně okresní soud vzhledem k úspěchu stěžovatele řízení mu rovněž přiznal náhradu nákladů řízení.

5. Proti uvedenému rozsudku podali stěžovatel i vedlejší účastnice odvolání, o kterých rozhodl krajský soud ze dne 1. 11. 2016 č. j. 20 Co 265/2016-99 tak, že změnil rozsudek okresního soudu zamítnutím celé žaloby, a dále uložil stěžovateli povinnost nahradit vedlejší účastnici náklady řízení ve výši 1 500 Kč. Podle odvolacího soudu nebyla dána příčinná souvislost mezi tvrzenou škodou a protiprávním postupem orgánů činných v trestním řízení, neboť stěžovatel mohl svůj adhezní nárok uplatnit v občanskoprávním řízení. Byl-li obžalovaný navíc amnestován, je podle krajského soudu odpovědnost státu vyloučena zcela podle § 12 odst. 1 písm. b) zákona č. 82/1998 Sb. Nelze opomíjet, že zájem poškozených na uspokojení jejich nároků v adhezním řízení nesmí předcházet primárnímu účelu trestního řízení.

6. Proti tomuto rozsudku podal stěžovatel dovolání, z jehož podnětu Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 17. 1. 2018 č. j. 30 Cdo 1148/2017-117 zrušil rozsudek krajského soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Krajský soud podle Nejvyššího soudu nesprávně analogicky aplikoval závěry judikatury dovolacího soudu týkající se náhrady (majetkové) škody a pominul závěry (odlišné) judikatury týkající se výslovně nároků z nemajetkové újmy.

7. Následně krajský soud napadeným rozsudkem změnil rozsudek okresního soudu tak, že zamítl žalobu i co do částky 21 457 Kč s příslušenstvím (výrok I), ve zbytku rozsudek potvrdil (výrok II) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok III). Krajský soud se z větší části ztotožnil se závěry okresního soudu o výpočtu přiměřeného zadostiučinění. Namísto je však podle něj větší moderace částky z důvodu nižšího významu trestního řízení pro stěžovatele. Adhezní nárok představoval finanční prostředky, jež stěžovatel dobrovolně svěřil společnosti, kterou ovládali obžalovaní, a to z důvodu vidiny rychlého a velkého zhodnocení. Šlo o tzv. princip letadla, který byl již v té době dobře znám. Zároveň nešlo podle krajského soudu o nijak závratnou částku (viz sub 2), která by stěžovateli způsobila existenční potíže. Stěžovatel si tak měl být vědom případného nezdaru svého podnikatelského záměru. V obdobné kauze tzv. H-Systemu dostali poškození finanční zadostiučinění podstatně menší ve vztahu k ztraceným prostředkům (investovaným navíc do jejich bydlení). Proto je podle krajského soudu namísto celková moderace základní částky o 94 %, tedy na částku 18 391 Kč. Při rozhodování o nákladech řízení vzal krajský soud v potaz, že rozhodnutí o plnění nezáviselo na znaleckém posudku nebo na úvaze soudu. Vedlejší účastnice byla převážně úspěšnou stranou, pročež by jí zásadně náležela náhrada nákladů řízení. Krajský soud se však rozhodl aplikovat moderační právo podle § 150 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský soudní řád“). Žalobce byl jediným poškozeným, který se v dané věci domáhal odškodnění, k dané problematice není mnoho judikatury a závazné právní názory se neustále vyvíjí. Konečně krajský soud přihlédl k tomu, že stěžovatel je seniorem. Z uvedených důvodů rozhodl, že žádnému z účastníků nenáleží náhrada nákladů řízení.

8. Proti uvedenému rozsudku krajského soudu podal stěžovatel dovolání, které Nejvyšší soud odmítl napadeným usnesením. Zároveň rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů dovolacího řízení. Podle odůvodnění Nejvyšší soud nezasahuje do stanovování výše odškodnění, s výjimkou případů satisfakce zcela zjevně nepřiměřené. V dovolacím řízení tak nelze obecně říct, že 6% podíl ze základní částky je

(ne)přiměřeným zadostiučiněním. S předmětem řízení o odškodnění za nepřiměřenou délku soudního řízení pak nesouvisí otázky náhrady nákladů řízení, dále případné selhání státu v dohledu nad finančním trhem, které podle stěžovatele celé trestní řízení spoluzavinilo, jakož ani vliv amnestie na výsledek trestního řízení. Od judikatury Nejvyššího soudu se krajský soud neodchýlil ani v otázce, zda si stěžovatel počínal jako lehkovážný investor, resp. měl mít pochybnosti o vymahatelnosti svého nároku.

II.

Argumentace stěžovatele

9. Stěžovatel namítá, že přiznané zadostiučinění je nepřiměřené vzhledem k zásahu do jeho práv. Trestní řízení, v němž stěžovatel vystupoval jako poškozený, trvalo 17 let. Podle napadeného rozhodnutí krajského soudu došlo ke zkrácení základního odškodnění o 94 %. Za pět let trvání kompenzačního řízení činily náklady právního zastoupení více než 40 000 Kč a podle pravomocného rozsudku má stěžovatel nést tyto náklady sám. Kompenzace za jednoznačně protiprávní postup (potvrzený i soudy) se tedy stěžovateli nedostalo a v rozporu s účelem řízení nese naopak stěžovatel další náklady. Nejvyšší soud přitom nepřipustně tyto dvě otázky od sebe odděluje. Rozhodnutí o nákladech řízení je podle stěžovatele v rozporu se závěry nálezů Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2009 sp. zn. I. ÚS 1310/09 (N 180/54 SbNU 249), ze dne 11. 5. 2010 sp. zn. I. ÚS 1505/08 (N 105/57 SbNU 365), ze dne 4. 4. 2011 sp. zn. II. ÚS 2412/10 (N 60/61 SbNU 9) a ze dne 15. 5. 2012 sp. zn. II. ÚS 3388/11 (N 104/65 SbNU 431). Přiznání pouhého marginálního zlomku (6 %) ze základního odškodnění neplní podle stěžovatele vůbec satisfakční funkci. Podle judikatury Evropského soudu pro lidská práva by krácení odškodnění nemělo zásadně přesáhnout míru 50 %. Přiznání náhrady nákladů řízení je pro stěžovatele důležité jednak kvůli jeho osobním a majetkovým poměrům (stěžovatel je starobní důchodce), avšak rovněž kvůli naplnění účelu daného řízení.

10. Vzhledem k okolnostem případu stěžovatel navrhl (sub 1), aby mu Ústavní soud rovněž přiznal právo na náhradu nákladů v řízení před Ústavním soudem.

III.

Vyjádření ostatních účastníků řízení a replika stěžovatele

11. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), zaslal ústavní stížnost k vyjádření ostatním účastníkům řízení.

12. Nejvyšší soud uvedl, že stanovení konkrétního odškodnění je úkolem soudů nižších stupňů a zasahuje do něj pouze, je-li přiznaná částka zcela zjevně nepřiměřená. Nejvyšší soud tedy posuzuje pouze správnost základních úvah soudů nižšího stupně. Snížení tzv. základní částky bylo v dané věci provedeno v souladu s ustálenou judikaturou dovolacího soudu (rozhodnutí sp. zn. 30 Cdo 3995/2011 a 30 Cdo 4370/2015), kterou rovněž aproboval Ústavní soud (usnesení sp. zn. II. ÚS 1816/15 a II. ÚS 1953/15). Snížení částky o 20 % z důvodu instančního postupu v této trestní věci, o 47 % z důvodu její vysoké složitosti (36 636 dílčích skutků a 21 114 poškozených) a o 27 % z důvodu významu trestního řízení pro stěžovatele, je v souladu s touto judikaturou, která zapovídá snížení o více než 50 % pouze u jednotlivých kritérií. Stěžovateli se v konkrétní věci

nepodařilo zpochybnit splnění podmínek pro některý z důvodů pro snížení přiměřeného zadostiučinění. Proto Nejvyšší soud nemohl shledat přiznanou částku jako nepřiměřenou. Přezkum výroků o nákladech řízení u soudů nižších stupňů je pak vyloučen z přezkumu v dovolacím řízení. Z uvedených důvodů Nejvyšší soud navrhl, aby Ústavní soud zamítl podanou ústavní stížnost.

13. Krajský soud nesouhlasí se stěžovatelovým tvrzením o porušení jeho ústavních práv. Navrhl, aby Ústavní soud odmítl jeho stížnost pro zjevnou neopodstatněnost.

14. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření uvedla, že ústavní stížnost je podle jejího názoru nedůvodná. Obsah stěžovatelových námitek je podle ní pouze polemika na úrovni podústavního práva a skutkového hodnocení. Nad rámec toho vedlejší účastnice upozorňuje, že stěžovatel nikterak (pro účely rozhodnutí o nákladech řízení) neprokázal svoji nemajetnost. Dále zopakovala, že stěžovatel vložil jako investor (s podnikatelským rizikem) částku 163 000 Kč do podílových listů společnosti vedené obžalovanými. Měl si tedy dostatečně chránit svá práva, což neučinil. V podstatě se tak domáhá odškodnění za své rozhodnutí investovat do nevýhodného produktu. K tomu vedlejší účastnice doplnila, že stěžovatel byl v celém trestním řízení odborně zastoupen a lze tedy poukázat na odpovědnost jeho advokáta. Stěžovatel si mohl vybrat cestu k uspokojení jeho adhezních nároků.

15. Soudce zpravodaj zaslal stěžovateli na vědomí a k případné replice shora uvedená vyjádření. Stěžovatel v reakce na tuto výzvu výslovně uvedl, že nevyužívá svého práva repliky.

IV.

Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

16. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V.

Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

17. Ústavní soud posoudil argumentaci stěžovatele, obsah napadených rozhodnutí, vyjádření účastníků řízení i obsah uvedeného spisu, a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

18. Námitky stěžovatele je potřeba rozdělit do dvou skupin, které spolu souvisejí pouze částečně. První skupinou jsou námitky vůči výši přiznaného odškodnění, podle stěžovatele nedostatečné a zjevně nespravedlivé. Druhou skupinou námitek

stěžovatel brojí proti rozhodnutí o nákladech řízení, v jehož důsledku došlo podle jeho názoru k negaci celého smyslu řízení o odškodnění a prohloubení porušení jeho práv.

V. a)

K výši přiznaného odškodnění

19. V první řadě je třeba připomenout, že Ústavní soud je vázán *petitem* ústavní stížnosti, kterým není navrhován rovněž přezkum ústavnosti rozsudku okresního soudu, a to ani jeho postupu včetně zkrácení požadované základní částky odškodnění o 87 %. Nicméně v tomto směru Ústavní soud poznamenává, že dospěl k závěru, že by rozhodnutí okresního soudu neobstálo z hlediska přezkumu jeho ústavní konformity.

20. Krajský soud v napadeném rozsudku uvedl, že se ztotožňuje s hodnocením okresního soudu, avšak je podle jeho názoru namíste větší moderace (snížení o 27 % namísto 20 %) přiznané částky z důvodu sníženého významu trestního řízení pro stěžovatele. Tento postup odůvodnil krajský soud tím, že pozbyté prostředky byly dobrovolně svěřeny obžalovaným z důvodů vidiny jejich rychlého a velkého zhodnocení. Šlo o tzv. princip letadla, který byl již v dané době znám. Podle krajského soudu nešlo o závratnou částku (desetinásobek průměrného platu), způsobující stěžovateli existenční potíže, a stěžovatel si měl být vědom případného nezdaru svého rizikového podnikatelského záměru. Krajský soud dále srovnal přiznané odškodnění s obdobnými kauzami, zejména kauzou tzv. H-Systemu, v nichž se poškozeným dostalo podstatně menšího odškodnění oproti vloženým částkám (investovaným navíc do jejich bydlení).

21. Základní důvod pro zrušení napadených rozhodnutí představují nedostatky rozhodnutí krajského soudu. Jeho odůvodnění podle Ústavního soudu nedostačuje z hlediska ochrany ústavních kautel řádně vedeného soudního řízení podle hlavy páté Listiny. Jeho odůvodnění se podle Ústavního soudu pohybuje na samé hranici přezkoumatelnosti. Výslovně uvádí, že k další moderaci (z původních 20 % na zvolených 27 %) přistupuje z důvodu sníženého významu trestního řízení pro stěžovatele. Poté krajský soud uvedl několik argumentů (sub 7), z nichž část podle Ústavního soudu s kritériem významu nepřiměřeně dlouhého trestního řízení pro stěžovatele vůbec nesouvisí a zbývající část není dostatečně odůvodněna.

22. Do první skupiny argumentů náleží úvahy krajského soudu o stěžovatelově „rizikovém podnikatelském záměru“. Krajský soud popsal, že stěžovatel své prostředky svěřil obžalovaným „dobrovolně“, „s vidinou jejich rychlého a velkého zhodnocení“, s nutnou znalostí principu tzv. letadla, přičemž si měl být rizikovosti svého podnikatelského závěru vědom. Z toho je podle Ústavního soudu patrné, že uvedené úvahy nesměřují k posouzení významu trestního řízení pro stěžovatele, nýbrž se záměrně pokouší zhodnotit míru stěžovatelova „spoluzavinění“, zřejmě ve snaze zmírnit pochybení (zavinění) státních orgánů nebo dokonce obžalovaných. Takové úvahy však nemají podle Ústavního soudu místo při posuzování významu řízení pro stěžovatele, jakožto specifického kritéria pro určení výše přiměřeného odškodnění. Ani Nejvyšší soud tento druh úvah nezahrnuje pod dané kritérium ve svém stanovisku ze dne 13. 4. 2011 sp. zn. Cpjn 206/2010, které je pro soudy obecně a ustáleně přijímaným vodítkem při stanovování výše odškodnění. Z uvedených důvodů tedy tato část argumentace krajského soudu nemůže obstát z hlediska předmětu řízení. Chování poškozeného lze při stanovení (snížení) odškodnění za nepřiměřenou délku řízení „sankcionovat“ pouze v případě, mělo-li vliv na jeho délku, zejména tedy šlo-li o procesní nečinnost nebo naopak

obstrukční chování. Vliv na nepřiměřenou délkou či průtahy v trestním řízení však nelze bez dalšího prokázání zřejmé bezúspěšnosti připisovat údajné „lehkovážnosti“ podnikatelského záměru poškozené osoby.

23. Měla-li by snad úvaha krajského soudu směřovat k tomu, že stěžovatelův nárok byl zjevně neúspěšný, a stěžovatel tak nemohl být ve stavu nejistoty ohledně jeho výsledku, což by pro něj snižovalo význam řízení (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2012 sp. zn. 30 Cdo 3370/2011), pak ani taková úvaha obstát nemůže. Především stěžovatelův adhezní nárok nebyl zjevně neúspěšný, neboť jednomu z obžalovaných byla uložena povinnost uhradit stěžovateli náhradu škody pouze jednomu z obviněných, zatímco druhému z důvodu amnestie prezidenta republiky nikoliv.

24. Ústavní soud považuje za potřebné doplnit, že uvedenou argumentaci by bylo v obecné rovině možné zahrnout pod jiné kritérium obsažené v citovaném stanovisku, a sice „chování poškozeného“. Takovou úvahu však krajský soud neprovedl. Podle názoru Ústavního soudu však lze navíc chování poškozeného při stanovení (snižování) odškodnění za nepřiměřenou délku řízení „sankcionovat“ pouze v případě, podepsalo-li se negativně na této délce. Ústavnímu soudu nepřisluší v tomto řízení podrobně hodnotit údajnou „lehkovážnost“ stěžovatelova podnikatelského záměru, tím méně pak její možný vliv na délku trestního řízení. To bude muset s podrobným odůvodněním udělat krajský soud, bude-li se úvahou o vlivu chování poškozeného na délku řízení vůbec zabírat jako faktorem, který mohl ovlivnit délku řízení, přičemž však musí respektovat meze své pravomoci dané § 135 občanského soudního řádu. K této okolnosti by mohl soud přihlížet jen v případě, že by to vyplývalo přímo z trestního rozsudku, neboť výrokem je vázán.

25. Ústavní soud pouze považuje za vhodné na tomto místě zdůraznit, že ztrátu finančních prostředků v důsledku trestného činu podvodu nelze zásadně považovat za prvek „podnikatelského rizika“, jak namítala vedlejší účastnice ve svém vyjádření k ústavní stížnosti a dovozoval krajský soud v prvním (Nejvyšším soudem zrušeném) rozsudku ze dne 1. 11. 2016 č. j. 20 Co 265/2016-99. Pojetí podnikatelského rizika bez ohledu na důvěru v dodržování i těch nejdůležitějších (trestních) zákonů by z investování (o podnikání ani nejde) učinilo jakousi „hru“, v níž vůbec nerozhoduje dodržování jakýchkoliv pravidel, nýbrž pouze (v podstatě náhodný) výsledek. Zároveň však Ústavní soud nemůže přisvědčit stěžovateli v tom, že by na samotném podvodu nesl díl zavinění stát a jeho orgány tím, že by dostatečně neregulovaly sektor finančních služeb (nad rámec trestní regulace). Taková ústavní povinnost státu v té době z ničeho nevyplývala a stěžovatel tak nemohl legitimně očekávat její zafungování.

26. Zbývající argumenty krajského soudu o nutnosti moderace přiznaného odškodnění z důvodu sníženého významu řízení pro stěžovatele s tímto kritériem sice obsahově souvisí, avšak nejsou podle Ústavního soudu dostatečně odůvodněny. Za ústavně konformní lze považovat argument, že v dané trestní věci stěžovatel uplatňoval „pouze“ majetkový nárok, a to nikterak závratné výše, nezpůsobující mu existenční potíže. Uvedený argument však již v dané věci aplikoval okresní soud při prvotní moderaci (dle jeho slov „zde šlo „pouze“ o finanční plnění“). Navíc je i tento argument částečně nepodložený konkrétní úvahou. Stěžovatel namítal, že ztracené finanční prostředky představovaly ekvivalent „10 průměrných platů“, což samo o sobě nepředstavuje ani částku bagatelní, ani částku zjevně likvidační. Pro ústavní konformitu uvedeného závěru by krajský soud musel alespoň v obecných rysech zkoumat, v jaké sociálně-ekonomické

pozici se stěžovatel v té době nacházel, resp. do jaké situace jej ztráta prostředků uvrhla (např. riziko tzv. exekuční pasti).

27. Posledním v tomto směru učiněným argumentem bylo srovnání stěžovatelovy situace s podobnými kauzami (tzv. H-System a řada dalších). I tento argument hodnotí Ústavní soud jako obecně správný, v dané věci však tomuto srovnání chybí to úplně základní, a sice uvedení konkrétního prvku, s nímž je projednáváný případ srovnáván, navíc ještě vzhledem k nesrovnatelně vyššímu počtu poškozených, ze kterého musel výpočet vedlejší účastnice vzejít a který musel být proto v tomto směru náležitě odůvodněn. Z napadeného rozhodnutí krajského soudu (neobsahujícího odkazy na žádnou judikaturu vyšších soudů) nevyplývá, o kolik byla ponížena základní částka z důvodu sníženého významu řízení v kauze tzv. H-System. Krajský soud k tomu pouze uvádí: „Zde bylo soudy rozhodováno různorodě, od závěru, že dostatečným odškodněním je konstatování porušení práva na projednání v přiměřené lhůtě až po podobné částky jako v dohodě o narovnání s žalovaným.“ Dále uvádí, že poškozeným z této kauzy se dostalo nepoměrně menšího odškodnění oproti vloženým částkám. Tyto argumenty tak bez uvedení konkrétních částek (resp. procentních vyjádření) nesplňují požadavek přezkoumatelnosti a není ani úplně zjevný vztah uvedených skutečností (vícekolijné judikatury a výše škody) na závěry o přiměřeném zadostiučinění. Naopak přehlíží základní kritérium samotné délky řízení, které v kauze H-System s menším počtem poškozených trvalo 12 let a 10 měsíců [viz náleze ze dne 13. 2. 2018 sp. zn. III. ÚS 3369/17 (N 24/88 SbNU 309)]. Konečně nelze ani odhlédnout od specifčnosti a skutkové odlišnosti kauzy H-System od stěžovatelova případu, která prostou komparaci rovněž znemožňuje již proto, že tam šlo o nedostatečné posouzení významu tzv. sdílené újmy při rozhodování o zadostiučinění za nemajetkovou újmu. Za obecně přijatelné lze považovat argumenty, že význam řízení pro stěžovatele byl nepochybně nižší, neboť ten investoval menší částku, a to nikoliv do svého bydlení, avšak ani ty (bez uvedení konkrétních částek) nemohou osamoceně obstát s ohledem na všechny výše uvedené nedostatky.

28. Lze tedy uzavřít, že nikoliv všechny výše uvedené argumenty krajského soudu lze považovat za obecně nepřijatelné z hlediska ochrany základních práv a svobod stěžovatele. Kupříkladu komparace s obdobnými případy je v řízeních o odškodnění za typově obdobnou újmu nanejvýš žádoucí, neboť významně snižuje riziko svévole při soudním rozhodování v oblasti, kde zákon soudům dává minimální vodítka pro stanovení konkrétní částky. Aby však tento účel mohlo srovnání splnit, musí být dostatečně a přezkoumatelně odůvodněno (alespoň odkazy na konkrétní a účastníkům řízení dostupná rozhodnutí). Ústavní soud tudíž nemůže předjímat, zda stěžovateli přiznaná částka je či není přiměřená, neboť řada rozhodujících kritérií nebyla dostatečně prozkoumána. Toto pochybení je pak prohloubeno kontextem celého rozhodnutí, obsahujícího výše popsané ústavně nekonformní závěry. Proto je podle Ústavního soudu nutné napadená rozhodnutí zrušit a dát krajskému soudu prostor pro ústavně souladné odůvodnění jeho úvah.

29. Uvedená pochybení nenapravit ani Nejvyšší soud. Ústavní soud setrvale zdůrazňuje, že Nejvyšší soud musí interpretovat a aplikovat podmínky přípuštění dovolání tak, aby dodržel maximy vymezené Listinou a Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod. Je-li dovolání mimořádným opravným prostředkem, jehož účelem je vedle sjednocování judikatury i ochrana práv, zejména práv základních, pak lze požadovat, aby Nejvyšší soud cestou interpretace ustanovení o dovolání zajistil naplnění obou zmíněných účelů řízení o dovolání. Jsou-li ve hře základní práva, musí být

ochranitelná za pomoci všech opravných prostředků [srov. obdobně nálezy ze dne 18. 12. 2002 sp. zn. II. ÚS 369/01 (N 156/28 SbNU 401) či ze dne 18. 8. 2004 sp. zn. I. ÚS 55/04 (N 114/34 SbNU 187)]. Ústavní stížnost je prostředkem ochrany práv, který je subsidiární k standardním „podústavním“ institutům. Především obecné soudy jsou povolány k ochraně práv fyzických a právnických osob, a teprve není-li dosaženo nápravy v rámci režimu obecného soudnictví, může se v rozsahu omezeném hledisky ústavnosti uplatnit ochrana základních práv a svobod poskytovaná přezkumem Ústavního soudu. Závaznými kompetenčními normami jsou i pro Nejvyšší soud čl. 4 a čl. 89 odst. 2 Ústavy zavazující soudní moc k ochraně základních práv. Především obecným soudům *a priori* je totiž adresován imperativ formulovaný v čl. 4 Ústavy. Ochrana ústavnosti v právním státě tak nemůže být pouze úkolem Ústavního soudu, nýbrž musí být úkolem celé justice. Ústavní stížnost tedy představuje prostředek *ultima ratio* [viz např. nálezy ze dne 13. 7. 2000 sp. zn. III. ÚS 117/2000 (N 111/19 SbNU 79)] a je nástrojem ochrany základních práv, nastupujícím po vyčerpání všech dostupných efektivních prostředků k ochraně práv uplatnitelných ve shodě se zákonem v systému orgánů veřejné moci (usnesení ze dne 3. 4. 2009 sp. zn. IV. ÚS 2891/08).

30. Samotné rozhodnutí Nejvyššího soudu v posuzované věci však neobsahuje požadovanou (sub 29) aplikaci obecných principů přezkumu v dovolacím řízení na stěžovatelův případ. Nejvyšší soud k výši přiznaného odškodnění uvedl, že v dovolacím řízení posuzuje pouze právní otázky spojené s výkladem zákonných podmínek a kritérií, přičemž konkrétní výslednou částkou se zabývá pouze tehdy, je-li vzhledem k okolnostem případu zcela zjevně nepřiměřená. Posuzuje tedy pouze správnost základních úvah soudů nižších stupňů. S ohledem na to není podle něj možné obecně říct, zda moderace částky na 6 % základní částky je (ne)přiměřená. Napadené usnesení obsahuje však jediný strohý závěr, že snížení základní částky na pouhých 6 % není možné obecně považovat za nepřiměřené. Ovšem s ohledem na obsah stěžovatelova dovolání lze mít důvodné pochybnosti, že právě takového obecného hodnocení se stěžovatel domáhal.

31. Hodnotí-li Ústavní soud dovolání primárně z hlediska jeho obsahu, tak stěžovatel vnesl skutkové i právní námitky (předložil jednu otázku, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od judikatury Nejvyššího soudu, a pět otázek, které doposud nebyly podle jeho názoru řešeny), kterými zpochybňoval jak zákonnost uplatnění jednotlivých podmínek pro snížení základní částky, tak její „celkovou zcela zjevnou nepřiměřenost“, což jsou obě kritéria, která Nejvyšší soud (dle vlastních slov) v dovolacím řízení zvažuje, či lépe, má zvažovat. Jako příklad lze uvést vliv amnestie, kolizi dvou podobných kritérií vedoucích k násobnému snížení částky (složitost řízení a množství soudních instancí, které se případem zabývaly, bezprecedentní množství poškozených v trestním řízení) nebo přípustnost úvah o stěžovatelově „riskantním podnikatelském záměru“, rozuměj investování a jeho vlivu na rozhodnutí o tom, zda průtahy v řízení byly ospravedlnitelné či nikoli. Za významnou skutečnost považuje Ústavní soud celkovou mimořádnost posuzované situace, a to jak původního trestního řízení a jeho kontextu, tak zásadní snížení uvedené částky, odůvodňované zejména. Všechny uvedené skutečnosti měly být podle Ústavního soudu alespoň stručně (byť třeba i odmítavě) reflektovány. Osamocení stručný závěr o obecné přijatelnosti snížení přiznané částky až na 6 % základní částky bez dalšího jakéhokoliv vztahení ke stěžovatelovu případu vykazuje ústavněprávní deficit. Zde Ústavní soud připomíná, že při hodnocení ústavní konformity rozhodnutí orgánu veřejné moci může vyjádření takového orgánu k ústavní stížnosti pomoci vyjasnit

skutkové okolnosti posuzované věci, nemůže jím však „dohánět“ či doplňovat to, co chybí v napadeném rozhodnutí, neboť vyjádření Nejvyššího soudu je v tomto ohledu daleko obsažnější. Nicméně Ústavní soud připouští, že stěžovatel, jak bylo výše uvedeno, nenapadá rozsudek okresního soudu, který dospěl ke krácení stanovené částky zadostiučinění o 87 %.

32. Tato skutečnost by však sama o sobě ještě nemohla vést ke zrušení napadených rozhodnutí, neboť tato pochybení spíše v rovině podústavního práva mají svůj základ v pochybeních krajského soudu spolu s omezeným rozsahem přezkumné činnosti dovolacího soudu v občanském soudním řízení. V takové situaci by vyhovění ústavní stížnosti bylo pouze formalistickým nehospodárným zásahem do rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu, měl-li by se rozsudek krajského soudu stát novým předmětem jeho posuzování.

V. b)

K rozhodnutí o náhradě nákladů řízení

33. Ústavně relevantní pochybení shledal Ústavní soud rovněž ve výroku III rozhodnutí krajského soudu, kterým bylo rozhodnuto o náhradě nákladů řízení. Krajský soud dospěl k závěru, že žádnému z účastníků nenáleží náhrada nákladů řízení. Rozhodnutí o plnění nezáviselo podle krajského soudu na znaleckém posudku nebo na úvaze soudu podle § 142 odst. 3 občanského soudního řádu. Vedlejší účastnice byla pak podle krajského soudu převážně úspěšnou procesní stranou, pročež by mu mělo zásadně náležet právo na náhradu nákladů řízení. Avšak vzhledem k povaze věci a okolnostem případu využil krajský soud své moderační právo podle § 150 občanského soudního řádu. Důvody pro tento postup byly specifičnost věci, skutečnost, že stěžovatel byl jediným poškozeným (domáhajícím se odškodnění), malé množství podobné judikatury, která se navíc stále vyvíjí. Konečně krajský soud přihlédl k sociálním poměrům stěžovatele, který je seniorem.

34. Jak důvodně namítá stěžovatel, uvedené závěry odporují ustálené judikatuře Ústavního soudu. Ten se v minulosti opakovaně vyjádřil k problematice rozhodování o náhradě nákladů řízení ve sporech o poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu podle § 31a zákona č. 82/1998 Sb., mezi které se řadí i spor řešený v nyní posuzovaném případě [viz např. nálezy ze dne 5. 8. 2009 sp. zn. I. ÚS 1310/09, ve znění opravného usnesení ze dne 6. 10. 2009 sp. zn. I. ÚS 1310/09 (N 180/54 SbNU 249), ze dne 4. 4. 2011 sp. zn. II. ÚS 2412/10 (N 60/61 SbNU 9), ze dne 15. 5. 2012 sp. zn. II. ÚS 3388/11 (N 104/65 SbNU 431) nebo ze dne 19. 3. 2013 sp. zn. I. ÚS 1665/11 (N 47/68 SbNU 461)]. Ve své judikatuře Ústavní soud zdůraznil, že pro rozhodování o náhradě nákladů řízení zpravidla platí zásada úspěchu ve věci (§ 142 občanského soudního řádu), doplněná zásadou zavinění. Poměřovat úspěch a neúspěch ve věci však nelze jen tím, jak bylo o konkrétním návrhu rozhodnuto, ale je třeba jej posuzovat v širších souvislostech. Rozhodování o nákladech řízení nesmí být jen mechanickým posuzováním výsledků sporu bez komplexního zhodnocení rozhodnutí v meritu věci. Ve sporech o přiměřené zadostiučinění podle § 31a zákona č. 82/1998 Sb. to pak konkrétně znamená, že je třeba rozlišovat mezi posuzováním samotné existence nemajetkové újmy způsobené při výkonu veřejné moci, tedy základu nároku, a rozhodováním o konkrétní výši přiměřeného zadostiučinění za existující nemajetkovou újmu.

35. Rozhodování o výši přiměřeného zadostiučinění, na rozdíl od posuzování existence újmy, obecně splňuje podmínky aplikace § 136 občanského soudního řádu, a tedy představuje úvahu soudu ve smyslu tohoto ustanovení. Neexistuje totiž žádná exaktní metoda, jak stanovit přiměřenost zadostiučinění, respektive jeho výši. Proto přizná-li obecný soud žalobci nižší přiměřené zadostiučinění, než jakého se domáhal, uplatní se při rozhodování o náhradě nákladů řízení § 142 odst. 3 občanského soudního řádu, jenž v takovém případě, tedy závisí-li rozhodnutí o výši plnění na úvaze soudu, umožňuje i částečně úspěšnému žalobci přiznat náhradu nákladů řízení v plném rozsahu.

36. Právě uvedené principy krajský soud při rozhodování o náhradě nákladů řízení v nyní posuzované věci nerespektoval, na rozdíl od okresního soudu, který rozhodl v souladu s nimi. Ačkoliv základ stěžovatelova nároku nebyl mezi účastníky sporný, finanční odškodnění ve výši 145 Kč, které vedlejší účastnice poskytla stěžovateli před podáním žaloby, lze považovat za (zcela zjevně nepřiměřený) ekvivalent neuznání stěžovatelova nároku jako celku.

37. Tato částka 145 Kč pak ve svém výsledku spíše připomíná známou televizní inscenaci na téma zadostiučinění s názvem *Půlpenny*, líčící soudní vítězství bývalého lékaře provádějícího za války v koncentračním táboře pokusy na vězňených ženách, a rozhodnutí soudu jej proto odškodnit nejnižší možnou částkou, neboť jak konstatuje jedna z postav slovy Seneky „Nemůže být potupen ten, kdo předtím nepotupil sám sebe.“ V posuzované věci však jde o zcela jinou situaci, ve které by stěžovatel neměl být z hlediska požadované výše zadostiučinění postižen za své investování tak, jak to učinil krajský soud při hodnocení jeho „podílu“ na délce řízení, a tím i na výši přiznané a neustále redukované částky.

38. Stěžovatel tak musel fakticky v řízení prokázat existenci nároku na celé peněžní odškodnění. A dokonce ani tvrzení o převážném procesním úspěchu vedlejší účastnice není podle Ústavního soudu zcela namístě. Zatímco stěžovateli bylo (úvahou soudu) přiznáno 6 % z požadované částky, vedlejší účastnice byla i rozhodnutím krajského soudu, zrušeným tímto nálezem, donucena zaplatit stěžovateli více než stonásobek jí vypočítané částky (bez započítání příslušenství). K výše uvedené situaci obecné neexistence exaktního způsobu výpočtu přiměřeného odškodnění je podle Ústavního soudu rovněž potřeba zdůraznit jedinečné okolnosti daného případu (nezaviněné stěžovatelem), které stěžovatelovy možnosti odhadnout výsledek řízení ještě výrazněji omezily. Vzhledem k tomu, že odvolání podali oba účastníci, nelze ani náklady odvolacího řízení připisovat toliko stěžovateli. Naproti tomu se Ústavní soud ztotožňuje s argumentací vedlejší účastnice, že pouhý vysoký věk stěžovatele (bez zkoumání jeho majetkových poměrů) by mu sám o sobě neměl přinášet lepší postavení pro účely rozhodování o nákladech řízení.

39. Obecné soudy musí v tomto druhu řízení dbát na to, aby rozhodnutím o nákladech řízení neprohlubovaly újmu způsobenou porušením práva na přiměřenou délku soudního řízení. O to větší je tato potřeba u obětí trestné činnosti v procesním postavení poškozených. V takových případech se vedle újmy způsobené jim pachatelem trestné činnosti řadí ještě sekundární újma, představující porušení jejich ústavních procesních práv podle čl. 38 odst. 2 Listiny. Domohou-li se pak v řízení o kompenzaci tohoto porušení peněžního zadostiučinění, avšak toliko ve výši, která jim ani neumožní pokrýt přiměřeně vynaložené náklady na vedení tohoto řízení, způsobují jim soudní rozhodnutí

fakticky další druh „terciární újmy“. Z ústavněprávního hlediska je nerozhodné, zda obecné soudy zahrnou nutnost kompenzace těchto nákladů do svých úvah o výši přiměřeného zadostiučinění podle § 136 občanského soudního řádu, anebo se rozhodnou tuto skutečnost zohlednit při rozhodování podle § 142 odst. 3 trestního řádu. Je však zásadně nepřijatelné, aby stěžovatel, nacházející se ve výše popsaném postavení, byl po vydání rozhodnutí (uznávajícího základ uplatněného nároku) ve významně horší finanční situaci než účastník, který za porušení svých ústavních práv přijme kompenzaci ve výši 145 Kč. Nadto lze ovšem poznamenat, že i takový účastník by nicméně na své procesní aktivitě finančně trafil, neboť vedlejší účastníci přiznané zadostiučinění by s největší pravděpodobností nepokrylo ani odměnu za sepsání odborně zpracované výzvy vedlejší účastníci advokátem. V uvedeném případě se tak musí uplatnit rovněž ustálený názor Ústavního soudu, podle nějž je rozhodování o nákladech řízení integrální součástí práva na soudní ochranu základních práv a svobod v občanském soudním řízení [srov. např. nález ze dne 29. 3. 2012 sp. zn. I. ÚS 3923/11 (N 68/64 SbNU 767)]. Celková finanční ztráta stěžovatele by musela být odůvodněna neúčelností jím vynaložených nákladů, obstrukčním procesním jednáním (např. mařením uzavření smíru či narovnání), vznášení vedlejších nedůvodných nároků apod.

VI. Závěr

40. Protože napadenými rozhodnutími byla porušena základní práva stěžovatele podle čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny, Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil napadené usnesení Nejvyššího soudu a výroky I a III napadeného rozsudku krajského soudu. Krajský soud se bude muset ve znovuotevřeném řízení zabývat úvahami o možnosti moderace částky přiznané stěžovateli rozsudkem okresního soudu a tyto své úvahy ústavně konformním způsobem odůvodnit. Dále bude muset při aplikaci § 142 odst. 3 občanského soudního řádu přesvědčivě odůvodnit, z jakého důvodu stěžovateli nenáleží náhrada nákladů řízení. Přitom bude muset vzít v potaz rovněž náklady vynaložené v řízení, ve kterém bylo odmítnuto stěžovatelovo dovolání zrušeným usnesením Nejvyššího soudu.

VII. Rozhodnutí o náhradě nákladů řízení před Ústavním soudem

41. Ústavní soud interpretuje ustanovení § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu v tom smyslu, že úhrada nákladů řízení dle daného zákonného ustanovení není automatická a lze ji uložit pouze „v odůvodněných případech“ jako určitou sankci vůči tomu účastníku řízení, který svým postupem zásah do základního práva vyvolal [srov. např. nálezy ze dne 17. 2. 1999 sp. zn. II. ÚS 53/97 (N 26/13 SbNU 195) nebo ze dne 1. 11. 2007 sp. zn. III. ÚS 677/07 (N 179/47 SbNU 371)]. Dotčení základních práv stěžovatele zásahem orgánu veřejné moci, konstатовané nálezem Ústavního soudu, tudíž bez dalšího nárok dle § 62 odst. 4 zákona o Ústavním soudu nezakládá. Okolností odůvodňující vedle vyslovení dotčení v základních právech a svobodách nárok na náhradu nákladů řízení před Ústavním soudem je zejména nerespektování již vykonatelného nálezu Ústavního soudu obecným soudem, případně taková podoba neústavnosti zásahu orgánu veřejné moci, která není založena toliko rozdílným náhledem na interpretaci ústavního

a jednoduchého práva mezi Ústavním soudem a soudem obecným. Jelikož v posuzované věci takové důvody, které by mohly odůvodňovat přiznání náhrady nákladů řízení stěžovateli, po posouzení celkového kontextu jeho věci Ústavní soud neshledal, předmětný návrh pro zjevnou neopodstatněnost odmítl [§ 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 30. března 2021

Pavel Šámal
předseda senátu